

SZŐLŐSARDÓ

Településképi arculati kézikönyv

2017

SZŐLŐSARDÓ

Településképi arculati kézikönyv

2017

IMPRESSZUM

KONCEPCIÓ: Dobos Péter, települési főépítész

SZŐLŐSARDÓ ÖNKORMÁNYZAT

3757 Szőlősardó, Széchenyi u. 23.

Telefon: 48/ 463-201; Polgármester: Holló István, korjegyzo@perkupa.hu

Települési főépítész: Dobos Péter

KÉSZÍTETTE: Boros Márk, Csonka Zsófia, Dobos Péter, Koleszár Krisztián

FOTÓ: Boros Márk, Csonka Zsófia, Csonka Sára, Dobos Péter, Koleszár Krisztián,

Tóth Dávid Levente

A kiadványban felhasználásra kerültek a Próba Településképi Kézikönyvek egyes elemei, továbbá Koleszár Krisztián, Edelény és térsége (Budapest, CEBA Kiadó, 2004) c. művének részletei, a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum online fotógyűjteményének egyes képei, az Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság (www.anp.hu), a település honlap képei (<http://www.makkoshotyka.hu/>) és az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (www.teir.hu) egyes képei, valamint a Lechner Tudásközpont ábrái.

Készült Szőlősardó község Önkormányzatának megbízásából, a településképi védelméről szóló 2016. évi LXXIV. törvény rendelkezései szerint.

MINDEN JOG FENNTARTVA: Várdob Bt.

FELELŐS KIADÓ: Várdob Bt., Miskolc, 2017

Tartalom

Bevezetés	1
Szőlősardó bemutatása	4
Örökségünk	6
Természeti örökség	10
Tájhasználat	12
Tájhasználat	12
Szőlősardó építészeti karakterei	13
Hagyományos faluképi terület	14
„Kockaházak” terület	15
Építészeti ajánlások	17
Hagyományos faluképi terület	18
Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése	18
Beépítési mód, telepítés	19
Terepalakítás	20
Tetőforma- Tetőhajlásszög	20
Tetőhéjazat, eresz	21
Vakolatok, színhasználat	21
Falazati anyagok	23
Kerítések	25
Járdák, kerti burkolatok	27
Meglévő épületek komfortosítása	27
Kertek	28
Növények	29
Tornácok	31
Ajtók, ablakok	33
Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények	34
Homlokzatok	35
Tetők	37
Gazdasági épületek	38
Mai példák	44
Parasztházak	45
Kockaházak	46
Új építés	47
Reklámhordozók	48
Műszaki berendezések	49
Utcák	50
Közterek	52
Összegzés	54
SZŐLŐSARDÓ KARAKTERTERÜLETEI	55

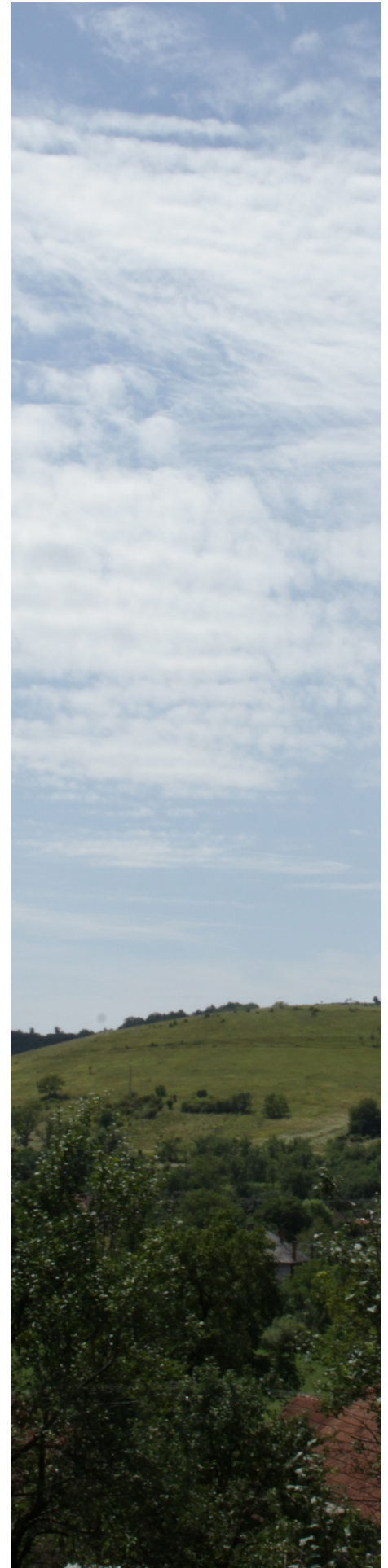
Bevezetés

„Azért vagyunk a világon, hogy valahol otthon legyünk benne” Tamási Áron e jól ismert mondatából kiindulva érdemes azon elgondolkoznunk, mi teszi otthonunkká a települést ahol élünk, a házat, amelyben lakunk? Lakóközösség, családtagok, barátok, történetek, mesék, képek, formák, anyagok, hangok, ízek, illatok mind-mind hozzájárulnak ahhoz, hogy valahol otthon érezzük magunkat, elmondhassuk „földiek” vagyunk. Másként fogalmazva: ott vagyunk otthon, ahol harmóniában érezzük magunkat Istennel, embertársainkkal, az állat- és növényvilággal, az anyafölddel, és az abból kilakatott épített, tárgyi és szellemi örökséggel.

A magyar közgondolkodásban évszázadokon keresztül megkérdőjelezhetetlen érték volt a saját hagyományokkal bíró közösséghez való tartozás, amit a magyar nyelv helyhez kötődő fogalmakkal is kifejez: a megállapodott ember házas, gazda a birtokán. Szemben a sehonnaival, a gyűttmentel. A magyar falu évszázadokon át szervesen fejlődött, ha voltak is megrázkódtatások, - török-tatár dúlás, háborúk, járványok,- a faluközösség újra éledt, hagyománya töretlen volt.

Ebben a folyamatban csak a II. világháború utáni időszak jelentett törést, ami végső soron a hagyomány teljes megtagadását jelenti. Az új társadalmi berendezkedés az ezer éves rendet igyekezett „végekép eltörölni”. Az önálló gazdálkodás megszüntetése az erőszakos kollektivizálással, az ipari központokba történő költözés vagy jobb esetben ingázás, a központosított oktatási intézmények, a néphagyomány háttérbe szorítása, a hitélet megszüntetési kísérlete, mind-mind a falu életerejének derékba törését jelentette. Ezzel társult a hagyományos falukép teljes átalakítása, a helyi jellegzetességet felváltó, Soprontól-Záhonyig egyazon kaptafára épített kádárkocka, majd a 80-as évek falusi létformától idegen emeletes nagyházai, végül a 2000-es évek aktuális divathullámot követő, sem egymásra, sem a település hagyományára nem figyelő „önmegvalósító” építkezései.

Több mint egy emberöltőnek kellett eltelnie, míg rájöttünk, ez az irány rossz, falvaink nagy része élhetetlen, a kihalás szélére, végveszélybe került. *Napjainkban sok szó és politikai nyilatkozat hangzik el a falu, a vidék gazdasági, társadalmi felemelésének szükségességéről. Szándék és ígéretetek vannak a gazdasági támogatásra, a biztonságos élet megteremtésére, a hagyományok megbecsülésére.*

De vajon van-e remény arra, „*hogy a falu visszanyeri évezredek küldetését, ami a föld megtartása és megművelése; a falu visszaveszi nemzetmegtartó képességét, ami az ország számára népesedési és szellemi aranytartalék; és a falu újratereinti hagyományait, ami egészséges közösségeket jelent a hit, az önérték és az összetartozás érzésének újraépítésével.*”? (kiemelt rész Istvánfi Gyula *A magyar falu építészeti hagyománya* c. röpiratából)

Bár az elmúlt 40+20 év tendenciáit negatívnak tételezzük, de nem tehetjük meg nem történté azt, nem mehetünk nosztalgiával vissza a „boldog aranykorba”, nem folytathatjuk ott, ahol az abbamaradt. Meg kell találnunk az egyensúlyt hagyományőrzés és modernitás között, 60-70 év kimaradt szerves fejlődését kell rövid idő alatt bepótolnunk.

A feladat nehéz, de nem reménytelen. Helyenként már érződik annak szele, hogy a vidék újra felértékelődik, az urbanizáció iránya megfordulni látszik. Mely települések lesznek azok, akik a kor kihívására megfelelő választ tudnak adni, talpon maradnak, fejlődnek, és melyek, akik újkori „pusztafaluvá” vagy szlömösödő településsé válnak? A Települési Arculati Kézikönyv a folyamatban talán jelentéktelen eszköz, de mégis az első lépés lehet arra, hogy egy település számot vessen múltjával, örökségével és lehetőségeivel, megfogalmazza jövőképét, kézbe vegye sorsának irányítását.

Bemutatja a települést, megismerteti értékeivel, majd ezek alapján olyan építészeti ajánlásokat fogalmaz meg, amelyek lehetővé teszik az építkezni szándékozók számára, hogy olyan házat építhessenek, ami valódi büszkeséggel töltheti el, és a település képéhez illeszkedik, azt ízléssel viszi tovább. Az ajánlások nem tekinthetők kötelező jellegűnek, a céljuk nem a tervezési szabadság megkurtítása, uniformizálása, hanem éppen a valós értékek megismertetése, a sokféle izgalmas lehetőség feltárása. Az unalomig másolt, giccses, sokszor import klónok helyett a település karakteréhez illeszkedő választási lehetőségek bemutatása, a nem diktált, hanem valódi szabadság megismertetése.

A kézikönyv nem egy merev, lezárt egész, hanem nyílt, folyamatos hozzászólást és változtatást lehetővé tevő kezdeményezés kíván lenni, ahogy a település története sem befejezett, hanem folyamatosan továbbíródik. Ezért, ha újabb szép ház születik, az bekerülhet, sőt be is kell, hogy kerüljön a könyvbe, hogy ezáltal is büszke lehessen rá építetője, tervezője, kivitelezője és a település egyaránt.

Szőlősardó bemutatása

A Galyaságban, a Rét-patak völgyének középső szakaszán, a patak északi partját követve, a Vaskapu hegy északi lábánál települt. Szántói a patak partján és az északi oldal délies kitérű, szelídebb meredekségű és egykor szőlőterületekkel osztozó lejtőin terülnek el; számottevő határának erdővel való borítottsága. Perkupától délre, a 27-es számú főútból nyugatra kiágazó 5,5 km hosszú alsóbbrendű úton közelíthető meg, vagy Rudabánya irányából, Kánó felől.

A település határában található a Zabanyik-hegy természetvédelmi terület, melynek legfontosabb értékei a másodlagos lejtősztyeprétek és félszáraz gyepek, felhagyott gyümölcsösök és karsztbokorerdők. Kiemelkedő jelentőségű az itt élő fokozottan védett, Natura 2000-es, és Vörös Könyves osztrák sárkányfű (*Dracocephalum austriacum*) állománya, mely hazánk jelenleg ismert legnagyobb populációja. A Zabanyik-hegy mintegy 1 km²-es területén összesen 112 nappali lepkefaj előfordulása is bizonyított, melyek közül 46 védett.

Szőlősardó a hajdani Torna vármegye egyik legrégebbi, a középkorban igencsak jelentős települése volt. A falu létrejöttét a tatárjárást megelőző időkre, a 12. századra tehetjük. Nevének -ardó utótagja arra utalhat, hogy szolgálónépek lakták, akik az erdőterület szélén az erdő- és vadállományra felügyeltek. Lakosai tehát ardók, azaz erdőővők voltak. Az erdőővők, mint szomszédok 1249-ben részt vettek egy határjárásban.

A 13. század végén a falu határában már kiterjedt szőlők terültek el, ezek adták a Galyaság méltán híres borának jelentős részét. A szőlősardai szőlőhegyek egy része 15. századi vagy 16. század eleji adományozással, végrendelkezéssel a gombaszögi pálosok tulajdonába ment át. Ardó a Bebek család kezére jutott 1386 táján, s évszázadokig a szádvári uradalom része lett. A lakosság 1567 körül reformátussá lett, így a korábbi gótikus templomot vették használatba. Ezt bizonyítja az 1595. évi templomösszeírás.

Szőlészettörténetünk fontos dokumentuma az 1694-ből ismert „Az Szőlős Ar dai szőlős hegyre való artikulus”, melyet egy korábbi szőlőhegyszabályzat alapján írtak. A 18. században a szádvári uradalmat birtokló Csáky család kezén találjuk a falut, akik egészen a 19. század végéig megtartották. Az 1890-es évekre a filoxerajárvány itt is óriási pusztítást okozott. A határában addig termesztett magyar mézesfehér szőlőfajta szinte nyomtalanul eltűnt, a lakosság zöme elszegényedett, sokan Amerikában, a kivándorlással kerestek megélhetést maguknak és családjuknak. Az 1930-as években körjegyzői és postahivatala volt, református alsófokú elemi iskolája, olvasóköre és népdalköre.

A II. világháborút követő közigazgatási összevonások miatt tanácsközpont lett Teresztenye társközséggel, melyhez 1965-ben Égerszög is társult. Végül 1979–1990 között Perkupa társközsége volt, a rendszerváltozás óta önálló, de körjegyzősége közös Égerszöggel, majd a közös hivatalok létrejöttétől újonnan Perkupához csatlakozott.

Napjainkban takaros kistelepülés, sokan vásároltak itt hétvégi házat maguknak azzal a céllal, hogy ebben a csendes, rendezett faluban pihenéssel töltsék az idejüket vagy a környező Gömör–Tornai-karsztot barangolják.

Örökségünk

A településképi szempontból meghatározó építészeti, műemléki, táji és természeti értékek, településképi jellemzők

Szőlősardó természeti adottságai, történelmének sokszínűsége, mindenkori lakossága adja azt az identitást, ami épületei, közterületei szintjén is kifejeződik. A település történelmi településmagja jellegzetes úti falu, központi részén orsós falumaggal (itt található a középkori eredetű református templom), a falu tengelyét a patak jelöli ki, erre merőlegesen futnak ki a telkek.

Szőlősardó mai épített környezetét (= a falu arculatát) alapvetően két történetileg kialakult, funkciójában is elkülönülő építészeti „réteg” ötvözete alkotja. Ezek:

1. A 19. századra mai formáját elnyert karakteres (köz-)épülete, a református templom.

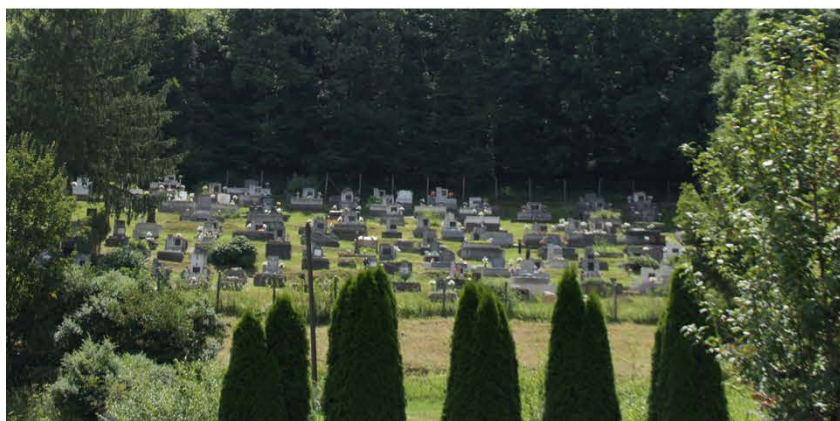
2. Népi építészeti emlékek. Viszonylag nagy számú épület. Számos esetben az épületen felfedezhetők a későbbi átépítések nyomai, amik egyre komfortosabbá tették a paraszti sorban élő családok lakóépületeit. A településen jelentős a 20. század eleji épületek településkép-formáló hatása. A falu népi építészetében azok az épületek a meghatározók, melyeket a perkupai kőművesek készítettek. A legújabb lakóházak a 20. század 30–40-es, sőt, 50-es éveiből valók. Szőlősardón egyetlen országos védettségű műemlék található: a falu régi fejfás temetője.

A temető a galyasági fejfás temetők csonkán megmaradt, 2008-ban hitelesen helyreállított képviselője. Történetéről annyit tudunk, hogy a – helyben ismert nevén – „Alsó temetőt” 1886-ban nyitották meg és az 1950-es évekig volt használatban. A temető arculatának meghatározásához ki kell emelnünk néhány adatot: A temetőben a sírok sorokba rendeződtek. Csak a középső részen bomlik föl ez a rendszer, amúgy tizenegy sor és az említett középső sáv egyértelműen kijelölhető. A szőlősárdói temető kősíremlékei kevés kivételtől eltekintve a földön fekszenek. Ide köthető az a helyi történet, miszerint a temetőben játszó gyerekek közül az egyik fiú egy márvány síremlékre felkapaszkodott, a márványlap vele eldőlt és a gyereket maga alá temette. A halálos szerencsétlenség után a falu közös elhatározásból a temető sírköveit a falu ledöntötte. A fejfák leginkább két nézetből faragott ún. oszlopos fejfák, egyetlen fakereszt található a temetőben. A temetőt leíró Kunt Ernő ennek az eredetét is ismerteti: „De meghalt itt egy cseh katona, 19-ben, azt is behozták a temetőbe. Eltemették rendesen az arдай temetőben. Még tettek neki egy kis jelvényt is, hogyha keresi valamikor valaki, fel tudják mutatni. Eztet becsültem is mán gyerekkorom óta, hogy mindegy volt, ha a legjobb gazda halt meg, akkor is sorba ment a temetés. Itten nálunk nem volt személyválogatás, hogy ide a szegények mennek, oda meg a jó gazdák. Ment sorba, ahogy ment.” A fejfákat a sír felső végébe, a halott „fejéhez”, mintegy 60 cm mélyre ásott önálló gödörbe eresztették le, általában tettek alá lapos követ. A fejfa faragott oldala így a domboldal felé nézett. A temető védettségét nagyszámú faragott fejfáinak köszönheti: jól megkülönböztethetők a csapott tetejű, a kontyos tetejű (előbbi férfiak, utóbbi nők fejfái), illetve a fiatalon elhunytakat jelölő koronás fejfák.

Középkori, fagalériás tornyú temploma, melyet Myskovszky Viktor rajzon is megörökített a 19. század végén, a későbbi átalakítások során eredeti jellegét elvesztette. A templom déli oldalához szélfogós bejáratot toldottak. Adatot ismerünk arra vonatkozóan is, hogy a volt szentélyből falképek kerültek elő, azokat azonban leverték, illetve levakolták. Jelenlegi formáját 1948-ban és 1964–68-ben kapta. A templom megtartotta félköríves szentélyzáródását, egyszínűre festett deszkamennyezete 1869–70-ben készült. A kerítőfalhoz kapcsolódóan áll, a déli bejárat közelében a falu világháborús emlékműve.

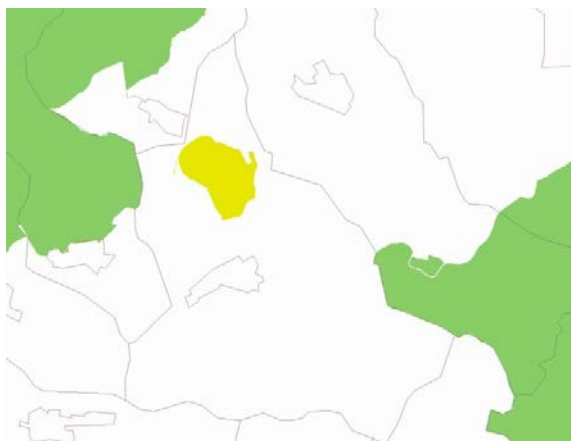

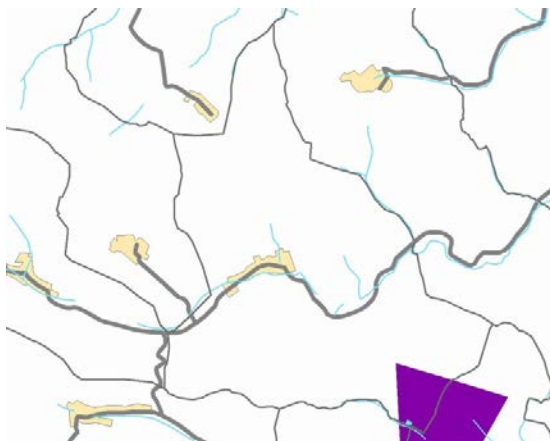

Természeti örökség

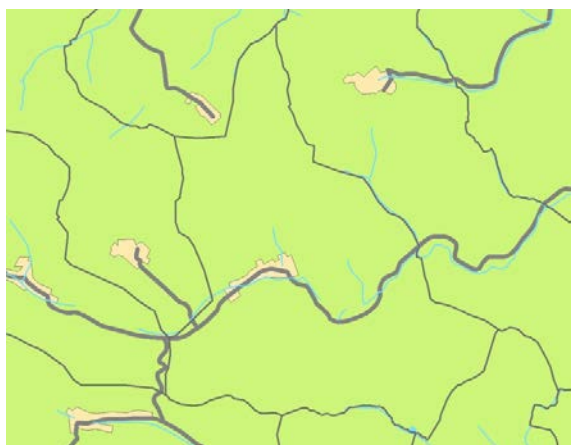
Szőlőszárdó esetében a természetvédelem meghatározó jelentőséggel bír, a védelem azonban nem csak a nemzeti parki védettségéből áll. A település közigazgatási területét érintő védettségek a következő táblázatban láthatók.

Természetvédelmi Terület lehatárolása

Tájrehabilitációt igénylő terület

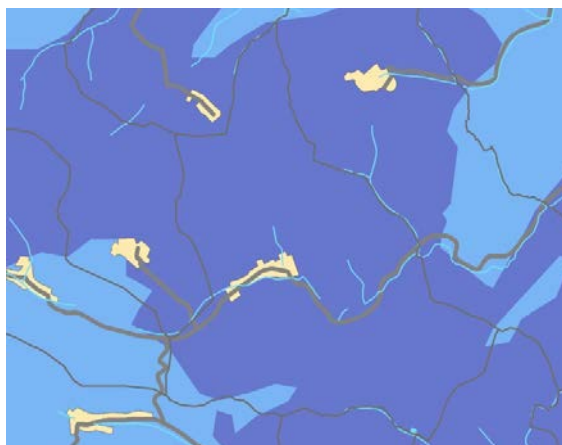
Tájlépvédelmi övezet lehatárolása

Ökológiai hálózat lehatárolása

Natura 2000 terület lehatárolása

Felszíni és felszín alatti vizek érzékenysége

A település közigazgatási területén található ex lege védett láp fennmaradása a helyes tájgazdálkodáson múlik. A lápos terület egy érzékeny indikátora a tájban zajló folyamatoknak, megőrzése kiemelt szempont.

Natura 2000, európai szintű védelem érinti a település jelentős részét, mely elsősorban az élőhelyeket védi, ezzel a védett vagy értékes fajok otthonát, nemzetközileg értékes vizes élőhelyeket (Ramsari területek hasonló értékeket védenek) és önmagukat a fajokat is őrzi. A védelem kihat a gazdálkodás intenzitására, az alkalmazható módszerek és anyagok típusára.

A települést ölelő táj tájképvédelmi övezet része, ezért nem csak a zoológiai és botanikai értékek miatt szükséges a külterületi részek védelme, de tájésképítési okok miatt is. Érték a kopár sziklás felszín a száraz gyepekkel és a kanyargó patakokat követő égerliget is.

A település közigazgatási területén található a **Zabanyik-hegy Természetvédelmi terület**. A Zabanyik-hegy az Aggteleki-hegység, közelebről a Teresztenyei fennsík része és erősen tagolt közephegységi-dombsági felszínen a 240–410 m tszf-i magasságban fekvő terület. Alapkőzetét tekintve nagyrészt Szinpetri mészkőből áll. A védelem a területen található lejtősztyepprétek, félszáraz gyepek, felhagyott gyümölcsösök, karsztbokorerdők természeti értékeinek, kiemelten az osztrák sárkányfű populációinak megőrzését szolgálja.

A dombvidék déli kitettségű oldalai ökológiailag a szubmediterrán és pannóniai erdősztyeppel mutat hasonlóságot. Növényzete másodlagos kialakulású, hagyományos gazdálkodás során keletkezett, felhagyott szőlők és gyümölcsösök, egykori legelők helyén jött létre.

A védett terület legnagyobb értékei ezek a másodlagos lejtősztyepprétek és félszáraz gyepek, felhagyott gyümölcsösök és karsztbokorerdők, melyek számos védett értéket őriznek. Kiemelkedő jelentőségű az itt élő fokozottan védett, Natura 2000-es, és Vörös Könyves osztrák sárkányfű (*Dracocephalum austriacum*) állomány (980 tő), mely hazánk jelenleg ismert legnagyobb populációja. A védelemre tervezett terület lejtősztyepprétei, felhagyott gyümölcsösesei rendkívül értékes rovarfaunát is őriznek.

Tájhasználat

A táj egy érzékeny egyensúlyi állapot megtestesülése, melynek jövője a mi kezünkben van. A települést körülvevő táj az évszázados művelés során létrejött szokások, viszonyok, kulturális és természeti értékek együttesét őrzi és tükrözi. A XXI. században látható tájhasználat egy pillanatkép, melynek megőrzése kiemelt feladat, ennek eszköze pedig a tájvédelem.

A tájvédelmet helyi és nemzetközi szabályozásokkal lehet a helyes mederben tartani. Az egyik a bioszféra-rezervátumok világhálózata, mely létrehozásának célja a hogy előmozdítsa és bemutassa az ember és a bioszféra között létrejövő kiegyensúlyozott kapcsolatot. Annak érdekében, hogy prezentálják az ökológiai rendszer sokszínűségét, a rezervátumok magukba foglalják a szárazföldi, a vízparti és a tengeri ökoszisztéma területeit.

A település környéki mozaikos szerkezetű terület fajgazdagsága és egyedi szépsége a természetvédelmi kezelési tervek alapján, a művelési ágaknak megfelelő használattal őrizhető meg. A gazdálkodás területei, a települések lakóterülete valamint a sérülékeny sziklagyepek és vizes élőhelyek, vagy a nádasok, gyepterületek, erdők más-más hagyományt őriznek, megőrzésük eltérő kezelést kíván. Védett területeken a művelési ágak arányának és az épületek sűrűségének megőrzése, a történeti tájrendszerhez igazodó használat és fejlesztés különösen hangsúlyos elvárás

Egy táj védetté nyilvánításának célja a táj jellegének megőrzése, természeti értékeinek a felszíni és felszín alatti vizek és vízkészleteknek, és vízgyűjtőinek, az érintett területek erdeinek, termőtalajának és más megújuló természeti erőforrásainak védelme, és a természetszerű gazdálkodási módok elterjesztése révén a vízminőség javítása. E cél a természeti területek élőhelyi adottságainak, természetes terepviszonyainak, vízháztartásának, növénytakarásainak megőrzése esetén teljesül, a történetileg kialakult, racionális tájhasználat, művelési módok fenntartásával. Meg kell akadályozni a települések összenövését, a mezsgyék megszűnését. Erre kell törekedni a következő évek, évtizedek során is, hogy ez az érzékeny védelmi rendszer hibátlanul működhessen tovább.

Szőlőszárdó építészeti karakterei

Szőlőszárdó a Bódva folyóba torkolló Rét-patak völgyében fekszik.

Dombos-völgyes környezetében szántók, rétek és erdő borította hegyek találhatók

Eredeti településtípusa völgyi falu tágasabb középrésszel, ami elnyúló háromszöget formáz.

A falukép egységes, kiterjedése az elmúlt évtizedekben csak néhány házzal nyugati irányban változott (ezek kockaház-típusúak)

A régi és az új faluszerkezet egymástól térben elválik.

Szőlőszárdó települést az alábbi karakterterületekre osztottuk fel:

Hagyományos faluképi terület

„Kockaházak” terület

Mezőgazdasági terület / Külterület

Hagyományos faluképi terület

A jellemző beépítés fésűs, soros udvarokkal, kertvégi pajtákkal. Hagyományos épülettípusa a kontyolt vagy füstlukas (alulkontyolt) tetejű oldaltornácos ház, a lejtésviszonyok miatt néhol az első szoba alatti pincével. Újabb házakon a felülkontyolt tetőforma is megjelenik.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Előfordul olyan változat is, ahol a tornác leköveti az épület alakját, vagyis befordul az új szoba mögött.

Szőlősardón találunk olyan épületet is, ami „vinkelyes” ház, de láthatólag nem bővítéssel jött létre, hanem eleve így épült. Ez az épülettípus polgárosult ízlést tükröz, a városi polgárházak hatásának tudható be. Speciális szőlősardói sajátosság, hogy egyes „vinkelyes” házakon az „L” alaprajz két szárának találkozásában a „hónaljban” helyezik el a bejáratot, ami elé a szögfelezőbe, 45 fokban elforgatott tornáckiugró kerül, sajátos tetőfelépítménnyel

A település különös értéke, hogy a 20. század második felének általános faluképi átalakulása – a kockaházak és nagyházak nagyarányú megjelenése – a település történelmi magját csak kis mértékben érintette, így a hagyományos településképet itt egységesen megmaradt.

„Kockaházak” terület

A 2. világháború utáni társadalmi változások, a komfortosság igénye, az iparosított építkezés hatása együttesen hozták létre a köznyelvben kockaházként nevezett épülettípust. A korábbi falusi házakra jellemző nyeregtetővel szemben ezt sátoztető fedi, az egymenes hosszanti elrendezést pedig felváltja kéttraktusos alaprajz.

A hozzáállás alapvetően megegyezett az elődök házépítő szokásaival: helyben beszerezhető anyagokból és helyben található hozzáértéssel. TŰZÉP (tüzelő és építőanyag kereskedés) mindenütt volt, és minden faluban volt városokba bejáró szakmunkás is, kőműves, villany- és vízszerelő. És még rendelkezésre állt a rokoni, baráti építő szolidaritás, a kaláka.

Kockaház alapvetően kétféle módon jöhetett létre: a korábbi épületek átalakításával, vagy új építéssel. A kettő nem jelent időbeli sorrendet, hiszen parasztház átalakítás kockaházzá megtörténhetett ötven éve és a közelmúltban is.

Az átalakításnál egy újabb szobát építettek az utcai oldalon. (Ez a mozzanat hasonló ahhoz, ahogy a század elején létrejöttek a vinkelyes házak.) A megmaradó utcai szoba két kisebb ablakát is kicserélték egy nagyobb, háromosztású, redőnyös ablakra, így a régi és az új szoba egységes utcai megjelenésű lett. Az új szoba mögött az épületet üvegezett verandával toldották meg, így már ki is alakult az a közel négyzetes épülettömeg, ami sátortetővel lefedhető.

Gyakoribb azonban, hogy az épületet az alapoktól kockaházas elrendezéssel építik, vagy a lebontott hagyományos épület helyén, vagy új parcellákban.

Ez utóbbi kedvezőbb abból a szempontból, hogy az új telkek a hagyományosnál valamivel szélesebbek, így az épület mellett marad még használható oldalkert. Az új osztású telkek hossza viszont lerövidült, így kisebb mezőgazdasági épületek éppen csak elfértek, de csűr már nem. Ez összefüggött a kollektivizálással, ahol az önálló gazdálkodás tiltva volt, csak a kisebb „háztáji” esett a túrt kategóriába.

Az új házak középfolyosóról feltáruzó alaprajzi elrendezése a modernizálódó, városiasodó társadalom változó életformájához igazodott, megjelent a harmadik szoba, a komfortos fürdőszoba és konyha.

Bár a kockaház az egész ország területén azonos elrendezésű, megjelentek változatai. A padlónalat a hagyományos parasztházénál jóval magasabbra emelték, így a bejárat elé lépcső került, amit előtetővel fedtek.

Újabb változatban a kiemelt lábazatban pince épült, majd garázs, ideiglenes használatú szuterénszint. Végül a pince is megközelítőleg normál belmagasságú lett, így az épület már emeletessé válik.

Építészeti ajánlások

„Jó itt. Nincs más,
csak a kis ház.
Kint csönd és fény.
Bent te meg én.”

Szabó Lőrinc

Az ajánlások kiterjednek minden olyan elemre, ami a településen járva befolyásolja az összképet. Legyen az kerítés, előkert, alkalmazott növények, tornácok, tetődíszek, ajtók, ablakok vagy egyéb díszítő részletek. Mutatunk szakmai szempontból néhány jó példát, ami a későbbi felújításoknál mintául szolgálhat.

Hagyományos faluképi terület

Az épület nagysága, alaprajzi elrendezése

Szőlősardón a házak magassága közel azonos. A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló magassággal kell épülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek utcaképebe. Emeletes épület nem javasolt, legfeljebb tetőtér-beépítéses.

Az épületek utcafronti szélessége se legyen nagyobb, mint a hagyományos szomszédos épületeké, legfeljebb 10-15 %-kal, (ilyen méretnövekedési lépcsők voltak régebben is.) Ez azt jelenti hogy a hagyományosan jellemzően 5-6 méter utcai traktus szélesség felmehet 7-7,5 m-ig. Ha az elhelyezni kívánt funkciók miatt szükséges a nagyobb épületszélesség, az inkább az épület hátsó részén legyen, ami az utca felőli látványban kevésbé zavaró.

Az épületek alaprajzi szerkesztését illetően javasolt az egyemeletes, hosszanti alaprajzi elrendezés, lineárisan sorolt helyiségekkel. A hosszúház elleni érv, hogy keskenységébe nem férnek be a korszerű kényelmi berendezések (fürdő, wc, ruhatár stb.). Ha a lakáshasználatban is követni akarjuk a hagyományt, akkor középen a konyha legyen, „ahol az asszony intézi a család dolgait” Ebből a központi térségből nyithatók a lakószobák, esetleg padlástér-beépítés. Az új, különleges rendeltetések helye – nagy terasz, műhely, műterem – hátul legyen, ahol elegendő hely van, ott ahol a hagyományos elrendezésben az istálló volt. A gépkocsi tároló is inkább a telek hátsó részébe kerüljön, semmiképpen ne az utcáról behajtható pinceszinten.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

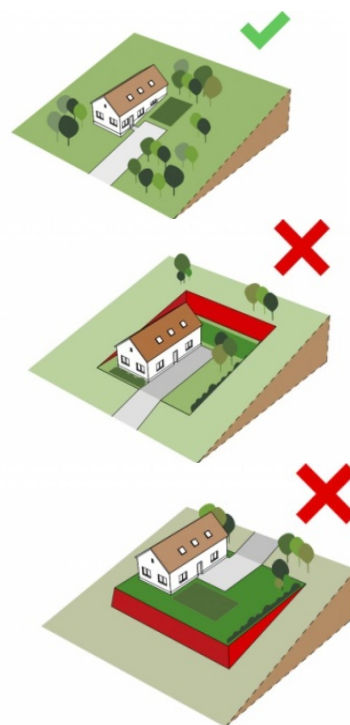
Beépítési mód, telepítés

A településre jellemző az oldalhatáros (fésűs) beépítés, előkerttel vagy előkert nélkül. Az oldalhatáron álló lakóház hagyományosan istállóval folytatódik, amihez további kisebb állattartási és tároló épületek kapcsolódhatnak, előzővel összeépítve vagy különállóan. A lakóházzal átellenes oldalon a szigetszerűen előfordulhatnak kisebb tároló, állattartó vagy egyéb épületek. (udvari kemence, kútház)

Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik.

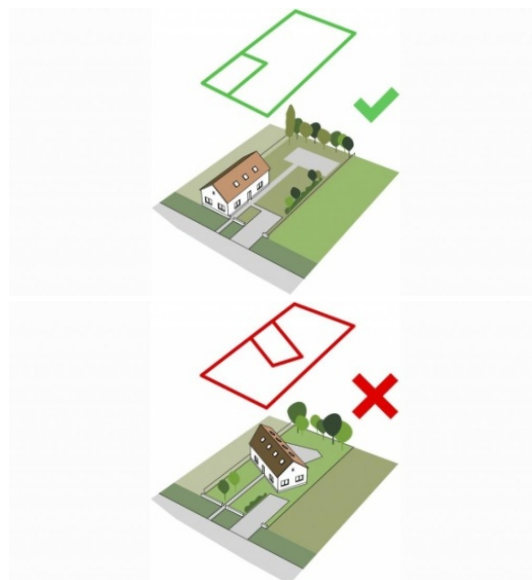
Keskenyebb telekszélesség esetén a keresztcsűrök majdnem a telek teljes szélességét lefedik, a szomszédos csűrök láncolatot alkotnak. Ma már sajnos a csűrök csak részben maradtak meg.

A falukép kialakításában a legszembeötlőbb az utcabeépítettség, azaz hogy a lakóházak az utcához viszonyítva miként helyezkednek el. Szőlősardóra jellemző az előkertes beépítés, ahol az épületek többé-kevésbé merőlegesek az útra, az út (a kerítés) és a ház közé kisebb előkert szorul.

Terepalakítás

Szőlősárdó dombos, ezért a családi házak építésénél lejtős telekre kell számítani. Nem elfogadható az épület földbevágása, az így kialakuló mélyedésben az esővíz összegyűlik, a kert rosszul használható. Nem elfogadható továbbá a ház teljes kiemelése sem, mivel így a ház feltűnő platóra kerül, kiemelkedik szomszédjai közül. Jó megoldás a terepalakításnál a családi ház részleges bevágása. Az így kitermelt földdel feltölthető egyenesre a telek, kevesebb földet kell megmozgatni. Kiváló megoldás továbbá, ha az épület eleve terepbe illesztve épül, így kapcsolata a környezetével jó, a földmunka minimális. Erre a meglévő épületeknél is számtalan példát látunk, az épület utcai része alapincézett.

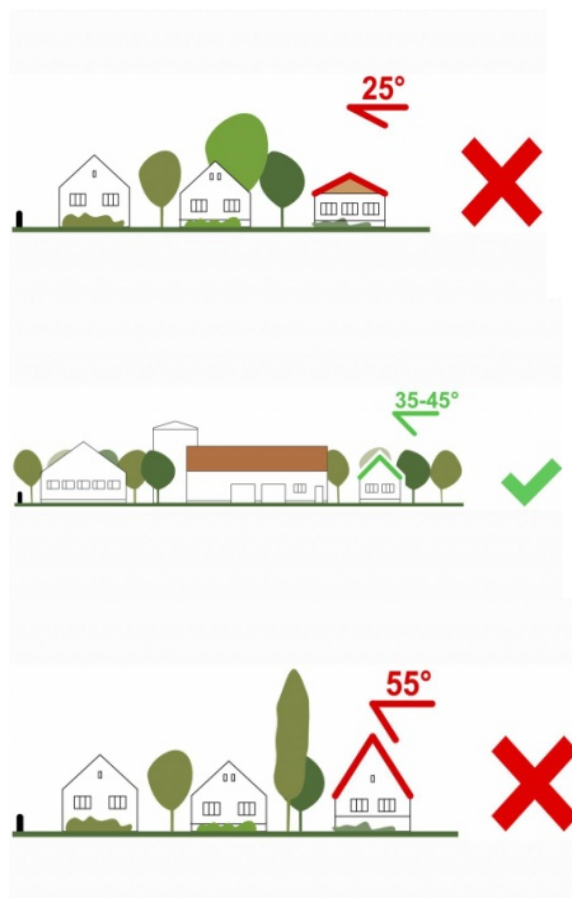

Tetőforma- Tetőhajlásszög

Szőlősárdón az épületek legtöbbször füstlukas (alulkontyolt), kisebb részben kontyolt, de előfordul oromfalas és felülkontyolt tetőforma is. A nyeregtető az épületvégen jellemzően oromfalas. Előfordul, hogy az épületet az oldalkert felé rizalit-szerű bejárattal bővítik, ekkor nyeregtetős tetőidom csatlakozik merőlegesen a fő tetőidomhoz. A tetőn nincsenek felépítmények, esetleg egy padlás-szénabedobó.

A településrészen lévő családi házak tetőformája egyszerű, így új építésekénél is kerülni kell az összetett tetőidomokat. Felújításoknál, átalakításoknál meg kell őrizni az eredeti tetőformát.

Szőlősárdó hagyományos településrészén a családi házak tetőhajlásszöge közel azonos. (35-40 fok között) A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképhez.

Tetőhéjazat, eresz

Szőlősardó épületeire a cserépfedés jellemző, mind a lakó mind a melléképületeken. Kisebb arányban fordul elő elemes palafedés, (franciafedés) még kisebb arányban hullámpala.

Tetőfelújításoknál és új építéseknel leginkább cserépfedés használata javasolt. A méltósággal öregedő cserépfedés nagyszerű látványt nyújt, ezért javasoljuk a bontott és átválogatott, megtisztított cserép újrahasznosítását. Ha lakóépületre már nem alkalmazható, a melléképületen még megfelelő lehet.

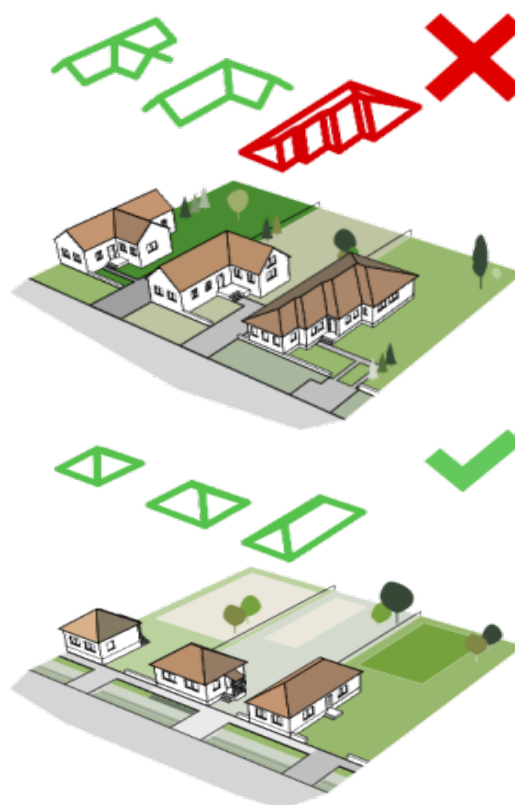
Ha új cserepet veszünk, az lehetőleg a régihez hasonló mintázatú legyen: hódfarkú, íves vágású, illetve szalagcserepek.

Oromzatos tetőnél nem javasolt a szegélycserép elem alkalmazása, az oromlezárás oromdeszkás vagy habarcsos kiképzésű falazott legyen.

A tetőn lévő bádogos szerkezetek - oromszegély, kéményszegély – filigrán kilapításúak legyenek, lehetőleg ne legyenek láthatóak.

Az elemes palafedés ma már ritkán alkalmazott, egyes fajtái azbeszt tartalmuk miatt egészségre károsak.

Hullámpala, cserepes lemez, műanyag hullámlemez, polikarbonát fedések használata nem javasolt.

Vakolatok, színhasználat

A falakat kevés kivételtől (olykor a vakoldal, végfal) eltekintve az épületen mindig bevakolták vagy sártapasztást alkalmaztak. A falazaton lévő vakolat, mészhabarcs anyaga meszes homok vagy helyben fejtett kőzetliszt, a tapasztásé agyag, agyagos föld. A fal végül meszelést kapott.

Szőlősardó épületeinek színvilága változatos, mégis megfigyelhető egy visszafogott illeszkedés, hasonló anyag- és színhasználat, jellemzők a pasztellszínek, a „föld” színek. Nem jellemzők azok az élénk színek, amik a természetben sem fordulnak elő.

Szőlősardón a mai napig fellelhetők a homlokzati vakolatdíszek szép példái. Gyakori a nyílások keretelése, alatta könyöklőpárkány, fölötte szemöldökpárkány, vakolatpilaszterek (oszloputánszatok), kváderezés (téglautánszatú vakolatdísz). Előfordulnak ornamentális vagy geometrikus formákat felvonultató vakolathímek, évszámok, címerek.

Épület felújításoknál javasoljuk a hagyományos sártapasztás vagy mészvakolat használatát. Gyakran elkövetett hiba, hogy a régi falazatokra cementes vakolat kerül, ami lezárja a falazat „lélegzését”, ami aztán előbb utóbb tönkremegy, leválik. Ha előre gyártott vakolatot használunk, fontos hogy légáteresztő legyen.

A színezés lehetőleg illeszkedjen a település meglévő színvilágához. Kerülni kell a feltűnő, élénk színű, vagy túl sok színt felvonultató színezést. Egy épületen legfeljebb három szín használata javasolt.

Festésként kizárólag a meszelés a megengedhető, ez nemcsak esztétikai kívánalom, hanem a páraáteresztést is biztosítja. Diszperziós műfestékek használata kerülendő.

Az épületek utólagos hőszigetelése nem javasolt, régi épületeknél semmiképp. Új épületek esetében célszerű olyan falazóelem vastagságot választani, mai rátét polisztirol vagy kőzetgyapot nélkül is megfelel a hőtechnikai előírásoknak.

Az egykori vakolatdíszeket helyre kell állítani. Ehhez mészhabarc a megfelelő (1 térfogatrész mészpép és 3 térfogatrész száraz, 2 mm-es homok), nagyobb tagozatoknál gipsz.

Új épületeken a régi díszítőelemek használatával óvatosan kell bánni. Sok esetben előfordul, a díszítő motívumok bár egy az egyben a régiek másolatai, elhelyezésük, arányrendszerük hibás így az összkép kedvezőtlen. A kivitelezés előtt érdemes megfelelő részletezettségű tervet készíteni, szakember bevonásával.

Mindenképpen kerülni kell az előre gyártott polisztirol díszítőelemeket, mivel ezek sem stílusukban, sem minőségükben nem illenek a hagyományos faluképbe.

Falazati anyagok

A falszerkezetek sokfélesége a magyar építészetben részben történeti fejlődés eredménye, részben a helyben elérhető építőanyagokból eredő kényszerhelyzet folyománya.

Szőlősardón a mai napig megmaradtak az ősi szerkezetnek számító favázas falak szép példái. Ezeknél a talpas keretvázas faszerkezet közé vázkitöltésként tapasztott sövény (patics), vályogtégla vagy lécek közötti vályogtömés kerül. Ezek a kőalapra épített talpas-vázas szerkezetek szinte kizárólag 19. századi épületek, s ezért meglehetősen ritkák, ezért nagy értéket képviselnek, megőrzésük különösen indokolt.

A szőlősardói lakóházak többségére a vályogtégla fal, égetett téglafal és kőfal a jellemző. A kőfal anyagát a falu határában fejtett üledékes kőzetek adják, főként mészkő és sífer (agyagpala, homokkő). A köveket igyekeztek laposra hasítani, hogy a fal sorosan rakható legyen. A teherhordó falak átlagos vastagsága 60–80 cm, a belső falaké hasonlóképp.

A falazat kötőanyaga a régebbi épületeken sár vagy pelyvával kevert sár, csak később jelenik meg a mészhabarcs, és a cementes mészhabarcs használata. A nyílászárókat felülről kőből vagy téglából rakott teherhárító ívek zárják le.

Ugyanazon épületen többféle falazó anyag is jelen lehet, ez lehet az építéskor is így, de lehet a későbbi bővítés, átalakítás jele is.

Épületbontásnál érdemes a bontott anyagokat újrafelhasználni, főleg a helyi követ, ami más anyagokkal nem pótolható. (Rendkívül ellentmondásos, amikor a természetesség érzetét szeretnénk kelteni több ezer km-ről behozott kínai kőanyaggal.)

Új építéseknél természetesen megkerülhetetlen korszerű kerámia termékek használata.

A környezettudatos modern építészet újra felfedezte a vályogtégla, illetve a favázás, vályogtégla vázkitöltésű falelőnyeit, egyszintes épületeknél az 50-60 cm-es vályogtégla fal sem esztétikai, sem szerkezeti kifogás alá nem esik, ha vályogépítés alapelveit betartják. (Szilárd alap, vízmentes hely, szigetelés, rendszeres karbantartás és használat.) Hőszigetelés, hőszabályozás nem kell, helyi gyártása energiatakarékos és munkaalkalmat is jelenthet.

A kőfal hagyományos ugyan, de rossz hőszigetelő képessége miatt fűtött épületekhez nem javasolt használata, annál inkább fűtetlen tárolóépületekhez, támfalakhoz.

Kerítések

Ha ránézünk egy utcára, a házak mellett a legmeghatározóbb elem a kerítés, mert nagy felületen tudja gazdagítani az utcaképet. Szőlősárdón még ma is fellelhetők archaikus anyagú és formavilágú kerítések és kapuzatok, amik az új építésnél is mintául szolgálhatnak.

A kerítések anyaga kő, fa vagy fém, illetve ezek kombinációja.

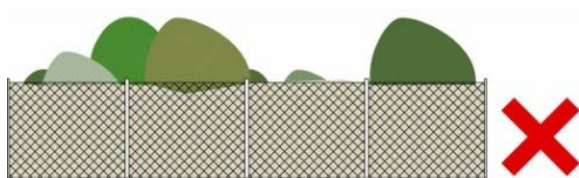
A kő kerítések általában sárba rakottak, vakolás nélkül, vagy egyszerű vakolással (kanálfröccs-vakolással). Nagyon szépek - és hasznosak - azok a kőkerítések, amik egyben támfalként is funkcionálnak.

A rakott kőkerítés szépsége leginkább akkor domborodik ki, ha mélyfúgával készül. A vastag, cementhabarcsos fuga lerontja a kőfal textúrájának természetességét, lehetőleg kerülendő. Még inkább idegenül hat, ha a fugákat be is festik, vagy cementes anyagból csíkozást alakítanak ki.

A településen szép számmal vannak acél kerítések is. A legrégebbi mives kovácsoltvas kerítések már a két világháború közötti időszakban megjelentek. A 2. vh után ezek egyszerűbb, kevésbé mives, sokszor lemezelt változatai jelentek meg, esetenként drótfonattal kombinálva. A 20 sz 2. felének lakatos termékei lemezgyári hulladékból készültek.

A kovácsoltvas kerítéseket lehetőleg meg kell menteni, lakatos javítással, átfestéssel. A lemezgyári hulladék kerítésekért nem kár, azokat nyugodt szívvel el lehet bontani.

Újabban egyre inkább terjedőben vannak a gépi előregyártású, kovácsoltvas utánzatú kerítések. Ezek felhasználásával óvatossá kell lenni, formaviláguk sokszor tájidegen.

Aki kovácsoltvas kerítést szeretne, próbáljon bontásból szerezni, vagy a régi minta alapján gyártasson újat. Ha az új acélkerítés drótfonatos, a drótfonat sűrű legyen, az összkép ne

a drótkerítésre rímeljen. Szögesdrót még inkább kerülendő.

Alárendelt helyen - pl szomszédok közötti telekhatáron - ha alkalmazunk drótkerítést, az legyen növényzettel takarva, futtatva.

Mind a régi, mind az új fémkerítések festésénél kerülni kell az élénk színeket, a mázas festést. Javasolt a mélyzöld, sötétbarna, grafitiszürke, fekete matt színek használata.

A településen egyértelműen a fakerítések a dominánsak, abból is a vékony léckerítés fordul elő leggyakrabban. A keményfából készült léckerítéseknél érdemes odafigyelni a lécek fejének kialakítására: általában hátracsapták és hegyezték, vagy legömbölyítették azokat. A léceket a tartófára, szögezték, későbbi változatban acél vázra csavarozták. A léckerítés mezőit gyakran meszelt kő- vagy téglaoszlopok közé tették, a kerítéseknek lábukat is lehetett.

A léckerítéséknél kisebb számban, de Szőlősardón is előfordulnak deszkakerítések. Ha ilyet szeretnénk újonnan létrehozni, fontos hogy ezek sohasem ritkán rakottak, illetve illesztéseken nem használnak kifűrészelt motívumokat.

A kerítések leglátványosabb eleme a nagy- és a kiskapu. A nagykapu deszkázatos, lehet két- vagy egyszárnyú, borításos. A kiskapuk között szép számmal találunk fedeles ácsolt keretűeket. Ismerünk vésett-faragott díszítésű kapufélfát is a településről. Új építéseknel ezeket vegyük mintának, semmiképp se akarjunk székely kapu utánzatot létrehozni.

Ha az új fa kerítés tartóoszlopai is fából vannak javasolt faanyagvédelemmel ellátni földbe kerülő részt. A fa anyagú kerítések színezésénél is visszafogottnak kell lenni, nem használhatók kirívó színek, legjobb a fa természetes színét megjelenítő mélybarna szín.

Járdák, kerti burkolatok

A településen már a II. világháborút megelőzően készültek járdák, többnyire nagyméretű lapos kövekből kirakottan. A 20. század 2 felétől elterjedtek a beton járdák, később a térkő burkolatok. Ha lehet ezek területét minimalizálni kell, a falusi környezettől idegen a faltól-falig burkolt udvar. Szerencsés, ha az új járdák elemesek, és köztük fű nő. Helyi nagyméretű lapos követ elég nehéz beszerezni.

Kompromisszumos megoldásként beton tipegő kő használható. Megformálása azonban ne akarjon követ vagy fát utánozni, megfelelő a legegyszerűbb, 40×40 cm-es négyzetes kialakítású. Ebből az elemből lejtős területen is kialakítható járófelület, vagy tereplépcső.

Térkő alkalmazása estén kerülni kell a természetidegen geometrikus mintákat - csontkő, fodorkő, hullámkő - inkább maradjunk a legegyszerűbb téglányformánál. Javasolt ökogreen térkő, ahol az elemek között fű nőhet.

Meglévő épületek komfortosítása

Egy 70-80 évvel ezelőtt épült ház átalakítása a mai igényeknek nehéz feladat, de nem lehetetlen.

Az egymenetes, hosszanti elrendezésben nehezen alakítható ki korszerű alaprajz. Segíthet ha a tornác egy része vagy a kiugró tornác rizalit beépítésre kerül, beüvegezéssel, mellvéd felfalazással. Az épület hátsó kert felőli vége lehet nagyobb arányban üvegezett, folytatódhat ugyanazon tetőidom alatti fedett-nyitott teraszban.

A vizes technológiák a hagyományos szerkezetű régi házakban ugyancsak gondos elválasztást igényelnek. Egy fürdőszoba beépítése például régi vályogtégla, kő, falfazatú házban „kabinelv” szerint – légréteges, vízzáró szerkezeti egységben történhet. A korszerű, egybeépített műanyag falú kabinok (WC, fürdő) behelyezése kitűnően bevált bármilyen régi szerkezetű épület esetén, nyugati országokban általános megoldás.

A 20. század elejétől, főként a módosabb családokra jellemző, hogy a házat az utcai oldalon derékszögben, „vinkellyel” toldják meg, ezzel még egy lakószobát alakítanak ki. Egy-egy épület esetén elfogadható ez a megoldás is, azonban nem kívánatos, hogy ez általános legyen, főleg ott ahol ez az értékes utcai homlokzat és tetőforma visszabontását jelenti.

Alaprajzi területnövekményt padlástér beépítéssel is el lehet érni. Fontos hogy a tetőidomot ne uralják sorolt tetőfelépítmények. Az egykori istállóajtó fölötti padlásbedobóból kiváló tetőablak alakítható ki. Több helyen elterjedt megoldás, hogy a füst likas tető átépített oromfalán a deszkázat hézagos, ami mögött lévő síkban helyezik el az üvegezett ablakot.

A hátsókert felé eső oromfal, hasonlóan a földszinhez, nagyobb üvegfelület elhelyezésére alkalmas. Ha szükséges még tető bevilágító, inkább tetősík ablakot használjunk, de csak egyet-egy tetőfelületenként.

Új építésű házak formálásánál javasolt a helyi motívumok, szerkezetek, jellemző építőanyagok használata, - többek között ez is a célja jelen Arculati Kézikönyvnek - azonban az fejlődés nem állhat meg, egy-egy új építészeti elem, modern formálás is feltűnhet az új épületeken. Azonban fontos, az új házak ne minden elemükben akarjanak mások lenni, az illeszkedés legyen a fő szempont.

Kertek

A rendben tartott kertek a falu ékei lehetnek, főleg, ha a gazda gondossága az előkertben is megmutatkozik. Több szép kertet és kertrészletet találhatunk Becskeházán. A gondozott kertek egy ápolts, élettel teli faluképet adnak, mert a kert az élet tere és a hagyományos falusi porta része. Nincs parasztház kert nélkül.

„Minden kertképzetünk gyökere a paradicsomi kert”

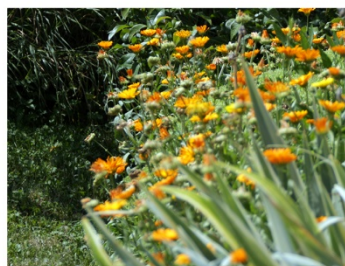
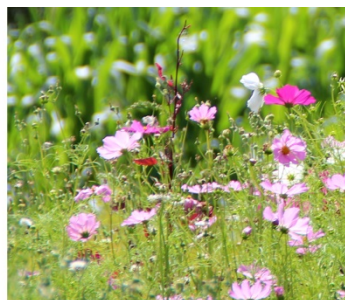
Szűcs Gábor

Ha az épület szempontjából nézzük a képet, akkor képzeljünk el telket csak épülettel és kerítéssel rajta. Meztelen! Ha ugyan ezt a házat előkerttel, bokrokkal, szépen rendben tartott gyeppel és fákkal képzeljük el, sokkal vonzóbb és élhetőbb együtttest látunk. Összetartozik a zöld és az épített környezet, egymás kiegészítve adnak egy egészet.

Az előkertben a színek megjelenése, az épület előtt a bátor forma-használat, és alacsony, maximum 1 méter magas növények a hátsó kertben pedig a nyírt gyeppel és az idős fák gondozása ajánlott. Ha van tornáca a háznak, és a tulajdonos nem sajnálja eltakarni a faragásokat, akkor ajánljuk futó növények, különösen szőlő ültetését a tornác lábához.

Növények

Növények a kert csodái. Színesek, illatosak és szinte egész évben megörvendeztetik a kert tulajdonosait. A növények hálásak, meghálálják a törődést, a gondoskodást, és cserébe ellátnak minket szemet gyönyörködtető látvánnyal, ínycsiklandó terméssel.

A településen járva látszik, milyen növények érzik jól magukat, és mik jellemzők a falu egészére. Szőlősárdó esetében számos jó növénnyel találkozhatunk, amik további telepítésével üdeséget adhatunk az utcáknak.

Egy virág bájos, két virág kedves, sok virág döbbenetes hatást tud elérni, ezért javaslatunkban a közterekre vonatkozóan tömeges ültetést ajánlunk. Ezt legkönnyebb évelőkkel vagy magról vetett virágokkal lehet megtenni. Ajánlott virágok:

- ligetszépe / *Oenothera biennis*, *Oenothera speciosa* 'Siskiyou'
- kerti liliom / *Lilium regale*, *L. bulbiferum*, *L. lancifolium*
- menyecskeszem / *Coreopsis laciniata*, *C. tinctoria*
- borzas kúpvirág / *Rudbeckia hirta* 'Glória', 'Napfény'
- díszgyertya / *Gaura lindheimeri* 'Gambit White', 'Siskiyou Pink'

A fák az utca és a település ruhái. Ha felülről ránézünk egy falura, meglepően sok zöld felületet, és ezen belül sok lombot látunk. A hagyományos faluképhez hozzátartoznak az idős lombos fák, és a girbe-gurba gyümölcsfák.

Egy idős fa értéke abban rejlik, hogy 100 év alatt számtalan hatás érte, számtalan sérülés érte, mégis áll, terem és árnyékot ad. Minden meglévő, idős fát meg kell becsülni a faluban, kiemelt figyelmet érdemel a templom előtt álló hársfa, illetve a főutcán álló példányoknak.

Szőlősardó központjában, ha fásításra kerül sor a következő fajokat ajánljuk ültetésre:

- kislevelű hárs / *Tilia cordata*, *T. cordata* 'Debrecen'
- ezüst hárs / *Tilia tomentosa*, *T. tomentosa* 'Szeleste'
- közönséges dió / *Juglans regia*

A belterületen kívül eső zöldfelületeken is szükség van a fákra, akár egyedül akár ligetben állva. Értékként tartjuk számon a réteken, legelőkön, kaszálókon álló hagyásfák, mert árnyékot és élőhelyet jelentenek a határban. A leggyakoribb hagyásfa fajok:

- egybibés galagonya / *Crataegus monogyna*
- vadkörte / *Pyrus pyraeaster*
- mezei juhar / *Acer campestre*
- vénic szil / *Ulmus laevigata*

Tornácok

A hagyományos magyar lakóház leglátványosabb építészeti eleme a tornác, aminek Szőlőszárdon is szép példái találhatók. A tornác a zárt lakótereket kiegészítő, közlekedésre, tárolásra, esetleg munkavégzésre használt fedett-nyitott tér. A forró nyári napot leárnyékolja, de az alacsony téli napsugarakat beengedi. Funkcionális indoklása mellett díszíti a házat, a család vagyoni helyzetének, „módosságának” megmutatására is szolgál.

A szőlőszárdói tornác oszlopainak anyaga kő, téglá vagy fa, vagy ezek együttesen. Az oszlopokat alul kő mellvéd vagy fűrészelt díszes deszkamellvéd, felül gerendás áthidalás vagy falazott ívek kapcsolják össze. A deszkákat egyszerű páccal, kencével kenhették, színük szinte mindig öregbarna. Szőlőszárdó egyes épületein jellemző a rizalit szerű tornáckiugró építése.

Helyi jellegzetesség, hogy a tornác alá pincelejáró kerül, így a tornác egy része erkélyszerű megjelenést kap. Ugyancsak helyi jellegzetesség a tornác végébe épített külső kemence: Ennek megtartása nemcsak unikális volta miatt indokolt, de hasznos is lehet. A tornác fölötti mennyezet nádazott-vakolt, vagy deszkázott, jellemző a tornác hosszán végigfutó deszkázat alsó takaróléccel.

A régi tornácokat helyre kell állítani! A rekonstrukciónál ügyelni kell az egykori szerkezeti illesztésre, a pótlások pontos cseréjére, mindehhez rajzoljuk meg a pontos sablont. Festést csak favédő sötétbarna pácot (paliszander) használjunk, esetleg lenolajos kenést, a többit bízzuk a nap barnító ibolyántúli sugárzására.

Új tornác építésénél – hasonlóan a ház többi díszítő eleméhez – gondos tervezést és visszafogottságot javasolunk. A díszítő motívumok másolása nem garantálja a sikert, szükséges a megfelelő arányrendszer, a jó szerkezeti kialakítás megtervezése, amihez szakember bevonását javasoljuk.

Több példát látunk a településen arra, hogy tornác nélküli ház ereszéhez rögzített szarufákkal új tornácot építenek. Ez a szerkezeti megoldás több szempontból is aggályos: a hagyományos szőlősardói házak ereszvonala egy magasságban fut, az utólagos tornác ereszvonala ez alatt marad, ami a toldott jelleget hangsúlyozza, a tornác nem integráns része az épületnek. A ház egyensúlya, hagyományos arányrendszere elbillen. A hagyományos tornác mennyezete sík-deszkázott vagy vakolt, a toldott tornácé ferde, fél nyeregvető, alulról látszó cserepezéssel.

Ha új tornácot akarunk építeni, az a teljes tető átépítését kell hogy maga után vonja, ahogy az korábban is szokásos épület-átalakítási fázis volt. Még inkább nemkívánatos, idegen elem a tornácbővítés, ha a tartószerkezet és héjazat anyaga is „korszerű”, pl acél vázszerkezeten műanyag fényáteresztő hullámpala.

Ajtók, ablakok

Szőlősardón szép régi nyílászárókat találunk, amik az korabeli asztalosmesterek remekei.

A 20 század fordulójától általánosan elterjedtek az 1:2 arányú, cca 1×2 m-es, alul felnyíló, felül bukószárnyas három vagy hatszemes, kettős gerébtokos ablakok. Az ettől korábbi nyílászárók kisebbek. A 20 század második felétől megjelennek a háromosztatú „tüzépes” ablakok

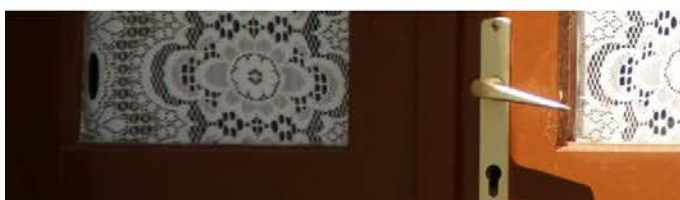
Az ajtók a lakórészen felül ablakosak, a külső, gyakran kétszárnyú köpenyajtókon ablak nincs. Minden ajtó jellemzője, hogy filungosak, azaz betétesen kazettásak, a betéteken gondosan profilgyaluval megmunkált szegéllyel.

Felújításnál javasolt a régi nyílászárók megtartása, asztalos felújítása. A korszerű hőszigetelt üvegezések fogadásához nagyobb tokprofil szélesség kell, ezért ha szükséges hőszigetelt üvegezés, az a belső szárnyra kerüljön, ami az utcáról nem látszó.

Újépítésű ház esetén a homlokzati arányoknak, a nyílások arányrendszerének, osztásrendjének megtartása javasolt.

A környékünkön létezik olyan asztalosműhely, ahol a régi nyílászárók szerkezetével azonos, de hőszigetelt új nyílászárókat tudnak gyártani.

Műanyag nyílászárók nem ajánlottak, a hagyományos utcaképet megtörik.

Épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények

Elvitathatatlan igénye a mai kor emberének a komfortos életforma, ami bizonyos épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények telepítését vonja maga után: antenna, szerelt kémény, riasztó berendezés, napelem, napkollektor stb. Amennyire lehet ezeket úgy kell elhelyezni, hogy az utcaképet ne befolyásolják, inkább a hátsó kert felé, vagy a melléképületekre. Ha beépítésük elkerülhetetlenek, lehetőleg ne az épület kiemelt pontjára kerüljenek. A napelemeket ne szórtan helyezzük el, hanem egy blokkban lehetőleg egy teljes tető felületet fedjenek le.

A szerelt kéményeket lehetőleg a régi kéménybe húzzuk be, vagy kapjanak falazott köpenyt.

Homlokzatok

Az oromfalas házak nem a mai kor szülöttei, a 19. században terjedtek el, és ahogy Jósvafő házait nézzük, elég nagy népszerűségnek örvendtek. Az ófalu területén számos jó állapotú, szép homlokzattal találkozunk, melyen az alapvető karakterjegyek szépen követhetők. Ilyen például a szimmetrikus vakolatdísz elrendezés, a padlás szellőztetését szolgáló kis ablak, a faablakot keretező motívumok vagy a falfülke.

Nem általános, de döntő hányada az épületeknek könyöklő vagy szemöldök párkánnyal osztott, melyet cserépsor védett az időjárás viszontagságaitól.

Leggyakoribb alkalmazott motívumok a liliom, levélcsokor, önálló levél, mindezek egyedül vagy díszes keretbe foglalva. Az egész övezetre szolid, pasztell színek (fehér, sárga, szürke, halvány kék) alkalmazása jellemző, fehér háttérrel. Egy-egy házon címer is megjelenik, ami a módosabb családok kiváltsága volt akkoriban. A függőleges osztás az úri kastélyok oszlopait idézi (pilaszter), melyek végén oszlopfők díszelnek. Az idő előre haladtával, a először a követ imitáló díszítések (kváderek) jelennek meg, majd a 20. század második felében már a geometrikusabb díszítés tör előtérbe.

Újépítésű ház esetén a homlokzati arányok megtartása szinte kötelező feladat egy ilyen zárt, karakteres településen, mint Szőlőszárd.

Tetők

Méltósággal öregedő cserépfedés, alatta patinás régi ház. A cserepeslemez soha nem fog így kinézni 70-100 év távlatából.

Franciafedés, egy korszak néma tanúja. Egyszerűsége, szürkesége okán ma már nem igazán népszerű.

Gazdasági épületek

A ház mellett a telek egyéb építményeiről sem feledkezhetünk meg, amikor a jellemző településképi elemeket vesszük számba. Szőlősardón a mai napig megtalálhatók a hagyományos paraszti gazdasághoz kapcsolódó melléképületek, mint istálló, csűr, disznó- és baromfi ól, udvari kemence, fészter, nyári konyha, kukoricaszárító, árnyékszék stb.

A leggyakoribb csűr típus a téglalap alaprajzú kétfiókos áthajtós csűr. Középső része a szérű, a cséplés helye. A pelyvás szinte mindig az egyik csűrfiók hosszanti végéhez épül. A csűrök szerkezete általában favázás, külső deszkázottal, tetőszerkezete mindkét végén kontyos vagy deszkaoromfalas nyeregtető, héjazata cserép. Az udvarelrendezés jellegzetesen keresztcsűrös, ami hazánkban északi, északkeleti sajátosság. Mint neve is mutatja, a lakóházra merőlegesen, „keresztben” áll az udvart lezáró csűr. A csűr mögött a kert kezdődik. Szőlősardó település képében a csűrsor („pajtásor”) meghatározó, a majdnem összeérő építménysor védelmi gyűrűt is képez a kül- és belterület között.

Az istálló ritkán épült külön, szinte csak abban az esetben, ha a ház folytatásaként nem fért el.

Fontos gazdasági építmények voltak a rovátékos ólak: a disznó- és tyúkól, melyek korai darabjain ősi ácsszerkezetek rögzültek.

A gazdasági melléképületek a gazdálkodó építészeti szabályai szerint évszázadok alatt kialakult logikus rendben helyezkedtek el, de úgy hogy a portahasználat funkcionális igényei mellett a szomszédság és a település érdekeit is figyelembe vették.

Az épületek használatához tehát egy egész településre kiterjedő közmegegyezésen alapuló, gazdálkodó életforma tartozott, ahol a szereplők figyelembe vették egymás érdekeit, együttműködtek egymással (pl. csorda, konda kihajtás, legeltetés rendje, közös használatú utak karbantartása stb.)

A 20. század második felének társadalmi átalakulásai ezt az évszázados gazdálkodó rendet is megtörték, a gazdálkodó épületek funkciójukat veszítették. Pedig ezek az épületek Szőlősgárdó település épületállományában pótolhatatlan értéket képviselnek. Ma már nincs meg sem a megfelelő alapanyag, (pl. bárdolt keményfa) sem a szakmai tudás ezek reprodukciójához, ezért mindenképp javasoljuk ezek megtartását. Ezzel felvetődik a kérdés milyen funkciót kaphatnak ezek? Ennek megválaszolása új települési közmegegyezésen kell alapuljon, hogy az új igényeknek megfelelő, esetenként egymástól eltérő portahasználat ne zavarja egymást.

- első és legfontosabb, kialakítani annak feltételeit, hogy aki arra vállalkozik, hogy vidéken újra gazdálkodásba kezd, ezt megtehesse. Az 50 évvel ezelőtti hagyományos portahasználat ma már nem versenyképes, meg kell teremteni a korszerű gazdálkodás feltételeit. A nagyüzemi tömegtermeléssel szemben Szőlősgárdón inkább a minőségi terméket előállító kisüzemek lehetnek versenyképesek: biogazdálkodás, kézműves húsárú-, tejtermék előállítás, gyümölcsfeldolgozás, méhészet stb. A hagyományos épületek átalakítással alkalmasak lehetnek ezekre a funkciókra. Amennyiben egy porta terület nem elég, megoldás lehet két egymás melletti telek megvásárlása, közös használata. Amennyiben új épület szükséges, akkor annak elhelyezésénél, formájának, anyagának megválasztásánál arra kell törekednünk, illeszkedjen a hagyományos rendbe. Pl. a ma népszerű, acélvázazs fémlemez szendvicspaneles mezőgazdasági épületek tájidegenül hatnak. Kompromisszumos megoldás lehet, ha gazdálkodásra olyan telket választunk, aminek hátsókertje a külterülettel határos, így az ilyen jellegű épületek úgy helyezhetők el, hogy ne zavarja a falu képet. Másrészt a tevékenységgel járó ki- és beközlekedés, anyagszállítás, állatok ki-behajtása sem terheli a falut. A település szabályozási tervét ezen szempont figyelembe vételével kell elkészíteni.

- A hagyományos gazdasági épületek átalakítással alkalmassá tehetők arra, hogy a lakóház kiegészítéseként lakó, szálláshely vagy tároló funkciókat fogadjanak. Erre több jó példát látunk nem csak Nyugat-Európában hanem pl. Erdélyben is. A csűrök többszintes belső tere izgalmas közösségi-szálláshely épület lehet, vagy lehet belőle garázs. A nyári konyha, fészker lehet egy vendéglátó apartman.

Veszélyt rejt az, ha a falusi turizmus égisze alatt a hagyományos paraszti gazdálkodás épületeit és eszközeit használhatatlan kiállítási tárgyként értelmezzük, ezzel állnépi romantikát teremtünk. (pl. muskátlival megpakolt szekér) Legjobb, ha a falusi turizmus működő élő gazdasággal párosul, így több lábon álló vállalkozás jön létre. A gazdálkodás és a turizmus ne egymást kizáró, hanem egymást erősítő legyen.

A meglévő gazdasági épületek karbantartása-felújítása elengedhetetlen. A bárdolt keményfa elemeket elég nehéz pótolni, megoldás lehet bontásból beszerezni. Ha másként nem lehet megmenteni, ezek az épületek szétszedhetők és újraépíthetők másik helyen.

A hagyományos gazdasági épületek - vagy csak egyes elemük, pl. szerkezeti megoldásaik, anyaghasználatuk, tömegformálásuk - mintául szolgálhatnak új gazdasági vagy turisztikai-közösségi épületek építésére is. Pl a ma divatos dézsás fürdő elhelyezhető egy csűrben, vagy a hagyományos keresztcsűr helyén épült új fa épületben. Nem szerencsés, ha az új épület telepítése olyan helyre történik, ahol a hagyományos portán nem volt épület, pl az udvar közepére helyezett kiülős szaletli. Az egységes településkép szempontjából is javasolt megőrizni a hagyományos beépítési helyeket. A szabályozási tervben viszont lehetővé kell tenni, hogy a keresztcsűrök helye építési hely legyen, a „pajtásor” újra kialakulhasson. (A szokásos oldalhatáros beépítés a kötelező oldalkert előírás szerint ezt nem tenné lehetővé)

Ajánlások a kockaházak településrészéhez

Lehet őket szeretni, gyűlölni, azonban koruknál fogva lassan e házak is épített örökségünké válnak, s sokunk számára a nagyszülők szeretett hajlékát jelentik. A kockaház tökéletesen megfeleltethető a XXI. századi ember igényeinek, energetikai korszerűsítésük is megvalósítható.

Átalakítás-felújításnál gyakran felmerül az alapterületi bővítés igénye. Az épületek utcafronti szélessége a telekszélességhez viszonyítva már így is nagy, ezért az oldalkert felé nem bővíthetünk. A hátsó kert irányába az egykori háztáji épületek helyére kerülhet az utcafrontinál kisebb szélességgel egytraktusos bővítmény, ekkor azonban a bajárat helyét is érdemes megváltoztatni, az új bejárat a „hónaljba” kerülhet. Másik lehetőség a tetőtér-beépítés, ha a földem alkalmas erre. Nem javasoljuk a sátoztető átalakítását oromfalas nyeregtetővé, mert a 90-es évek nagyházainak léptéktévesztési hibájába esünk. A tetőforma maradjon meg, esetleg csak az egyik utcai szoba szélességében kerüljön rá oromfal. Egy-egy tetőtéri ablakot fogadó tetőfelépítmény kerülhet a tetősíkokra, de nem szerencsés azok sorolása. Ha szükséges további bevilágító felület, inkább tetősík ablakot alkalmazzunk.

Ha a kockaház a hagyományos településrészen épült – Szőlősardón erre alig van példa – az átalakítás megcélozhatja a század eleji polgárosult falusi lakóházak formájához hasonulást.

Hagyományos falusi léptékű házak között célszerű úgy átformálni az épületet, hogy az ne egy nagy tömbszerű épület hatását keltse, hanem több kisebb elem összetettségét. (ez figyelhető meg a 20. sz. első felének kertvárosi lakóépületein)

Nem szerencsés a hagyományos népi építészeti motívumokat kockaházra aggatni, mert ez általában ellentmondásos végeredményt szül.

Ha erre a településrészre új házat építünk, azt az illeszkedés jegyében tegyük, vegyük figyelembe a meglévő épületek karakterét. Ne akarjunk a környező épületeknél nagyobbat építeni, a tető hajlásszög maradjon meg a szokásos 35-40 fok közötti. Színek tekintetében legyünk visszafogottak, ne használjunk előregyártott polisztirol épületdíszeket. Lehetőleg fa ablakot építsünk be a műanyag helyett. Az esetleges tárolókat, melléképületeket a főépülettel összhangban, azzal együtt tervezve alakítsuk ki.

Kerítés építéskor nyugodtan meríthetünk ihletet az ófalu kerítéseiből. Érdeemes a meglévő, szép példákat megfigyelni, s ezek alapján mai, modern, de a faluképbe illeszkedő kerítést tervezni.

Mai példák

Minden újítás, szín és helyreállított elem azt jelenti a faluban, hogy itt élet van. Az ilyen beavatkozásokat az illeszkedés jegyében kell tenni, figyelembe véve a közvetlen környezetet és a hasonló példákat a településen. Egy oromdísz, egy kerítés vagy homlokzat felújítása kiváló minőségben, dicséretre méltó munka és tisztelgés a múlt előtt. Így van esélye megmaradni a 19-20. századi utcaképnek, ha apránként, de odafigyelünk, hogyan válhatna egy-egy új elem a régi, teljes egész részévé válni.

Amennyiben figyelembe vesszük az illeszkedés szabályait, a tervezés során megismerjük a falu színvilágát, épületeinek jellemző tömegét, arányait, akkor az új építésű házak is e harmonikus egész részeivé válnak. Jó érzés egy olyan utcaképet látni, melyben régi, új és felújított házak egységes hangulatot árasztanak.

Jelen fejezetben szeretnénk a településen megtalálható főbb háztípusokra vonatkozó felújítási példákat bemutatni, illetve mutatunk néhány új építésű házat is, melyek tömegformálásuk, anyaghasználatuk miatt szintén pozitív előképek lehetnek egy esetleges új építésnél.

Parasztházak

Az alábbi képeken néhány jó példa látható parasztházak korszerűsítésére, felújítására. A felújítás általában külső-belső helyreállítást jelent, energetikai korszerűsítés nélkül. Alapvető fontosságú az eredeti épületeken sokszor hiányzó ereszcsonnak megépítése, valamint ezekhez kapcsolódóan a csapadékvíz elvezetése – lehető legtávolabb a lábazattól. Mivel e házak lábazata a tornáccal védett falszakasz kivételével csapadéknak erősen kitett, javasolt kifejezetten e célra gyártott lábazati alapvakolat, valamint lábazati színvakolat alkalmazása. Amennyiben lehetséges, parasztházaknál kerüljük a műgyanta bázisú vakolatokat.

Láthatjuk, hogy kis odafigyeléssel, az eredeti állapot helyreállítását szem előtt tartva e házak újra száz évvel ezelőtti pompájukban tündökölnék. Amennyiben a fehéren kívül több színre vágyunk, nézzünk körül falunkban, valamint a környező községekben! Nyitott szemmel járva észre vesszük, hogy a '30-as években divat volt színes vakolatú házakat építeni. E házak színvilágából, vakolatmintáiból bátran meríthetünk a felújításhoz, azonban tartsuk szem előtt azt is, hogy a harsányabb színekkel visszafogottan kell bánni, különben az összehatás giccsessé válik.

Végül a két utolsó képen két, energetikailag is korszerűsített parasztház látható. Jó példa ez arra, hogy a feladat bár nehéz, nem megoldhatatlan. Külön dicséretet érdemel, hogy a felújítás során a településen fellelhető régi épületek színvilágából merítettek, valamint, hogy a vakolatdíszek alkalmazása során sem szakadtak el a faluban kialakult évszázados mintáktól. Javasoljuk, hogy parasztház korszerűsítéséhez mindenképp kérje építész segítségét!

Kockaházak

Az alábbi képeken néhány jó példa látható kockaházak korszerűsítésére, felújítására.

Figyelmet érdemel az itt látható ház ereszképzése, mely az utca felől árnyékol, míg a kert felől előtetőként funkcionál. Ettől a gestustól az épület egyszerre izgalmas és modern.

Az eredeti vakolatdíszekből ihletet merítő hőszigetelt homlokzat korszerű, mégis magán hordozza az építés korának gondolkozásmódját, ízlésvilágát. Láthatjuk, hogy a visszafogott színezés néhány harsány vakolatcsíkkal is harmonikus marad, az ehhez illő csatornák és lefolyócsövek pedig erősítik az összhatást.

Szintén egy visszafogott színvilágú felújítás óvatos ablakkeretezéssel.

Az ablaksáv határozott kiemelése is jó eszköz a formai monotonitás megbontására. E háznál is dicséretet érdemel a színek harmóniája. Mint láthatjuk, a bemutatott háznak közös eleme a visszafogott színhasználat, az épülettömeg megtartása, esetleg óvatos bővítése.

Az egyhangú színezés redőnnyel is feldobható-bár építészeti nem a legjobb út. Mégis példaértékű, hogy ez a ház is egységes koncepció alapján, harmonikus, korunk modernizáló ízlésvilágát tükröző homlokzatot kapott.

Új építés

Az egyik legnagyobb kihívás a tervező és az építetők számára, hogy a megálmodott új épület úgy töltsen be a XXI. századi ember igényei által meghatározott funkciók térbeli igényeit, hogy közben szellemiségében, arculatában illeszkedjen az építésnek helyt adó faluba.

Meglátásunk szerint ez az illeszkedés két elemen áll, vagy bukik. Első a tömegformálás: az épület tagoltsága, gerincmagassága, ereszmagassága, tetőhajlása hasonul-e a környezetéhez, vagy sem. Második az anyaghasználat: az épület homlokzatain megjelenő színek, textúrák fellelhetők-e a környezetében?

Amennyiben e két kérdésre igennel válaszolunk, épületünk jó eséllyel bele illik a faluképbe. Amennyiben valamelyik pontnak nem felelünk meg, gondoljuk át, tudunk-e ezen változtatni. Mi az a funkció, elképzelés, ami miatt fel akarjuk áldozni az illeszkedést.

Az itt bemutatott példák mindegyikében közös, hogy a falu szín- és formavilágából merítenek, valamint tömegükben a falusi házak méreteihez illeszkednek. Figyeljük meg az épületek visszafogott méretrendjét, a tömör felületek és a nyílások arányait! Ezek minden szónál erősebben mesélnek a tervezéshez, az építési helyhez való hozzáállásról.

Külön szeretnénk kiemelni, hogy a visszafogott színhasználat és tömegformálás semmit nem von le a belső terek használhatóságából. Az itt bemutatott megépült és épülő házak mindegyike korszerű, a jelen igényeinek megfelelően használható.

Bár e könyv gondolatai, képei csak ajánlások, azonban a településképi védelmi rendelet már kötelez a faluban elfogadott irányelvek betartására, így mindenképp ismerjék meg az építés szabályait, mielőtt belevágnak életük nagy projektjébe!

Reklámhordozók

A településkép formálása nem merül ki az épületek vagy a növényzet megfelelő kialakításában. A kedvező utcakép eléréséhez nagy hangsúlyt kell fektetni a hirdetőablak, reklámfelületek, cégérek és egyéb információs felületek formálására. Üzletünk vagy szolgáltatásunk népszerűsítésére kiváló lehetőséget nyújt az épület jellemzőihez illeszkedő formában megfogalmazott cégér, cégtábla. Üzletfelirat esetén a térbeli betűk plasztikussága önmagában is figyelemfelkeltő, ezért nincs szüksége (egyéb erőteljes elem alkalmazására).

Reklámozás céljára kizárólag az önkormányzat által rendeletben meghatározott utcabútorok használhatók fel.

Cégérek, üzletfeliratok és reklámhordozók kialakítása során fontos, hogy anyagukban, színeikben, méretükben illeszkedjenek az épülethez. A finoman megvilágított felület kedvező, de a világító, villózó fények zavaró hatásúak, ezért kerülni kell azokat.

Új cégér, reklámtábla készítésekor először tájékozódjunk a helyi előírásokról, illetve nézzünk szét a faluban, hogy milyen méretű, stílusú reklámhordozók vannak használatban. Igyekezzünk az anyag és a színválasztáskor szem előtt tartani, hogy a reklámhordozónak illeszkednie kell a hirdetett szolgáltatáshoz, a hordozó épülethez, valamint a falunk arculatához is.

Javasoljuk, hogy cégér, reklámtábla készítésekor keressenek fel reklámgrafikus, vagy arculattervező szakembert, illetve konzultáljanak a települési főépítéssel!

Műszaki berendezések

Korunk emberének vitathatalan igénye a komfortos életforma, ami bizonyos épületen megjelenő gépészeti és elektromos berendezések, felépítmények telepítését vonja maga után: antenna, szerelt kémény, riasztó berendezés, napelem, napkollektor stb.

Amennyire lehet ezeket úgy kell elhelyezni, hogy az utcaképet ne befolyásolják, inkább a hátsó kert felé, vagy a melléképületekre. Ha beépítésük elkerülhetetlenek, lehetőleg ne az épület kiemelt pontjára kerüljenek.

Energiatudatos életmódunk egyik segédeszköze lehet a napelem, napkollektor. Elhelyezése során az energiatermelés szempontjából ideális tetősík kiválasztásánál mérlegelni kell annak utcaképi hatásait is. Utcafronti síkra napelemet, napkollektort ne helyezzünk el. A napelemek kiosztását szimmetrikusan, egységesen végezzük.

Jó példa a fenti képen látható elhelyezés, amikor az épület udvar felőli tetőfelületére, illetve a mögötte megépült melléképület tetejére kerültek a napelemek.

Napjainkban növekszik az igény a kellemesebb hőmérsékletű házbelső megteremtése iránt. Ennek egyik lehetséges eszköze klímaberendezés beépítése. A beltéri egységek számtalan kialakításban kaphatók, szinte bármely stílusú enteriőrbe illeszkednek. Azonban a kültéri egységekről ez nem mondható el, típustól függetlenül méretesek, zajosak, egyáltalán nem díszeli az épület homlokzatának, sem a kertünknek. A telepítés során legyünk figyelemmel arra, hogy a kültéri egység utcai és szomszéd oldali homlokzatra nem kerülhet.

A legideálisabb, ha a hátsókert irányába takartan helyezzük el. A földre telepített kültéri klíma egység könnyen eltakarható elé ültetett örökzöld növényzettel vagy esztétikus udvari bútorral. Az épülettől távolabb telepített egység akár kis kerti építménynek is álcázható.

Utcák

Egy település megjelenése nem függetleníthető az épületektől, de még meghatározóbbak az utcák, terek, parkok és közterek, melyek a falu közösségi felületei. Akkor tűnik egészségnek egy utcakép, ha rendezett. Ennek eszköze az árok rendbetétele (legyen szó akár gyepes, akár betonozott árokról), a nyírt gyepfelületek, az ápoltt fák, fasorok, a virágokkal díszített közterek és az egységes utcabútor használat. Különösen fontosak a növényes egy olyan utca esetében ahol komoly forgalom jelent terhelést, és zajt a mindennapokban. Ennek ellensúlyozására virágosak előkertek és fásított köztereket javasolt kialakítani.

Méretéből és eszmei értékéből adódóan is az egyik legfontosabb épület a településen a templom, ezért megérdemel egy olyan előteret, ami tükrözi a státuszát, hívogató és a minőséget hordozza. útmenti helyzete miatt, aki áthalad Szőlősárdón, biztosan találkozik a templommal egyik vagy másik oldalról. Akkor tekinthető élőnek egy település, ha stabil hívői, közössége és működő temploma van. Az épület környezetének is ezt kell sugallania.

Egy látványt harmonikusnak érzünk, ha könnyen átlátható, ezért az utcákon a különböző felületeket érdemes határozott vonalak mentén elválasztani, például az útnak szegélyt adni, a gyepet a saját területén belül tartani, sövényvel segíteni az utósokat, gyalogosokat az úttestérzékelésében, illetve az utca épségét védő árkot működésének megfelelően, tisztán tartani.

Vonalas elemként érzékeljük a fasorokat is, mely esztétikai élményt és árnyékot is ad. Ahol lehetőség van utcafásítást elindítani, ott ajánlott egy-egy utcának arcot adni gyümölcsfák, díszfák ültetésével, egységes koncepció mentén. Ügyelni kell azonban a közművektől és a burkolt felületektől való távolságra, mert a fák gyökere megsérülhet és kárt is okozhat egyszerre. Légvezeték alá kis növésű, gömb koronájú fát ajánlott ültetni, de jobb teljesen szabad őrsvényű helyen telepíteni egy-egy példányt.

Hosszútávon az utcaképet zavaró, kusza légkábeleket földkábelre javasolt cserélni, melynek első lépése lehet, hogy az ingatlanok bekötése már felszín alatt történik. Egy-egy ízléses kandaláber (meleg fényű, az ANP javaslata alapján lefelé világító, ernyős fényforrás alkalmazása ajánlott az élővilág védelmében) is segíthet az utca vagy tér összképén.

Az utak mentén elhelyezett berendezések, például információs táblák, hulladékgyűjtők, utcabútorok megjelenésükben illeszkedjenek egymáshoz, a település általános arculatához. A buszmegálló kialakítás szintén illeszkedjen az utcaképbe, az egyéb környezet architektúra elemekhez és növényekhez. A nem használt, esetleg romos megjelenésű közterületi elemeket javasolt elbontani, helyüket rendezni.

Gyepes, betonozott és köves árkot is találunk a településen, mint lineáris elem szembeötlő része az utcának, és működés szempontjából a tisztított, nyírt árkok szinte kötelező. Ökológiai szempontból a gyepes árkok ajánlottak, mert lehetővé teszik a víz közvetlen a talajba jutását.

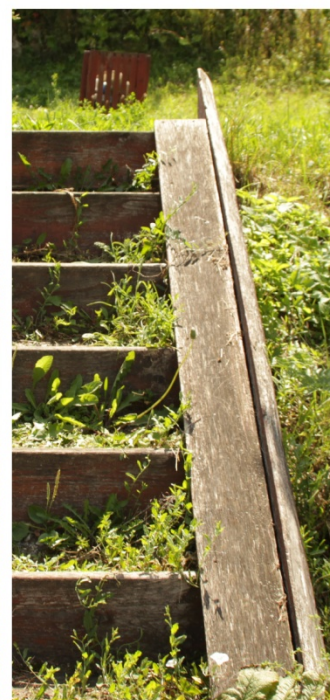

Közterek

A település ritmusát adják a finoman formált terek, teresedések, utcák találkozásánál kialakult zöldfelületek, melyek sűrűsége a falu élhetőségének is indikátora.

Az egyik leginkább használt közösségi zöldfelületnek a játszóterek minősülnek. Fontos, hogy a lakóterületektől gyalogosan megközelíthető távolságban legyen olyan – mind anyaghasználatában, mind formavilágában – minőségi játszótér, ahol nemcsak a gyermekek, de a rájuk felügyelő szülők, nagyszülők is kellemes pihenő környezetben lehetnek. A játszóterek esetében is ügyeljünk a napos és árnyékos területek létrehozására, itt is alkalmazhatunk magas esztétikai értékű virágzó díszfákat, cserjéket is.

A településkapu az, amivel az érkező először találkozik a távoli falukép után, ezért meghatározó eleme az első benyomásnak, mi várja a látogatót a falu szélén. A virágos ágyás az egyik legalkalmasabb eszköze az üdvözlésnek, és színtölti a falu zöldfelületeinek. A régi települések egy vagy egy pár szép, nagyra növő, karakteres fával jelezték a lakott terület kezdetét mindkét oldalon. Ezt a gesztust a 21. században is megőrzésre érdemesnek tartjuk, ezért javasolt kép szép, településkaput jelző példány ültetése.

A buszmegállók olyan pontok egy településen, melyet az is lát, aki itt lakik, és az is, aki csak átutazik. Éppen ezért a buszmegálló elsődleges elem a település megítélésében, kialakítása tehát igényes kell legyen, illeszkedjen a településképhez, időtálló anyagokból épüljön meg, és nem melléleg alkalmas kell legyen a várakozásra, fontos, hogy eső- és szél ellen védjen. Ajánlott anyagok: vakolt oszlop, agyag cserép, sötétre pácolt fa. Igaz ez a település egyéb köztéri berendezéseire is, legyen az pad, hulladéktároló vagy világító test.

A település zöldfelületi rendszere mindig fejleszthető, akár az utcák zöldfelületét, akár a terek hálózatát nézzük. A fejlesztés egyik eleme lehet a templom és a Deák Ferenc utca által közrezárt zöldfelület,

Emlékművek jelzik a település hajlandóságát az emlékezetre és nyitottságát a múlt felé. Bódvarákó emlékműve arról tanúskodik, hogy a falu tiszteli a múlt hőseit, és a jelen részévé teszi azáltal, hogy a köztereken felújított vagy új emlékműveket állít

A burkolt közterek, esetleg egy-egy műalkotás körüli burkolt kis terek, és egyéb gyalogos terek esetében is fontos, hogy a burkolat illeszkedjen a környező településképhez. A hagyományos szürke térburkolat mellett bátran alkalmazzunk antracit színt, vagy esetleg melegebb színárnyalatokat, például homokszínt, mellyel kellemesebb, meghittebb hangulatú tereket teremthetünk. Kerüljük az egybefüggő nagy burkolt felületeket, fákkal, cserjefoltokkal, virágágyásokkal, esetleg gyepfelületekkel tegyük változatossá és kellemesebb mikroklímájúvá a területet. A terekre kihelyezett környezet architektúra elemek, berendezések illeszkedjenek egymáshoz és a település többi részén található utcabútorokhoz. A pihenő padokat árnyékos, félárnyékos helyre tegyük, a legkellemesebb a laza (áttört fényhatást eredményező) lombkoronájú fák alatt pihenni, de alkalmazhatunk stabil szerkezettel megépített köztéri árnyékolókat is, például virágos növényekkel befuttatott pergolát.

Összegzés

Ha Szőlősardó település jövőjét próbáljuk megjósolni, pesszimista és optimista szemüveggel is láthatjuk azt.

Hátrányként könyvelhetjük el, hogy a zsáktelepülés kiesik az országos úthálózat véráramából, hogy épületállományának nagy része megrekedt az ötven évvel ezelőtti szinten, hogy lakói nagyrészt idősek, hogy nincs élet a faluban.

Ugyanezeket a tényeket másként is értelmezhetjük: a falu nyugodt, csendes, tiszta a levegője, a faluképe egységes, falusi turizmusra kiválóan alkalmas, nem épültek tájidegen kockaházak és falura nem való emeletes házak, földjei nem szennyezettek.

Meglátásunk szerint Szőlősardó település jövője szempontjából az az alapvető kérdés, hátrányait előnnyé tudja e kovácsolni? Tud-e vonzó lenni azon fiatalok számára, akik a mostanság megnyíló lakhatási, turisztikai és mezőgazdasági támogatásokat felhasználva jövőjüket egy ilyen településen képzelik el, szívesen részt vesznek képeinek formálásában, jövőjének építésében.

A tenni akarás, a megfelelő környezet, a megfelelő szabályozás, elengedhetetlen, de nem elégséges. Összefogással, az érdekek kölcsönös tiszteletben tartásával vissza kell térni azokhoz az értékekhez, amik a „romlatlan” faluközösségekre voltak jellemzők, mint az önmérséklet, a takarékoságból fakadó fejlesztés, a szolidaritás, az önbecsülés és közbecsület, a valláserkölcs és a hagyománytisztelet.

SZŐLŐSARDÓ KARAKTERTERÜLETEI

